

ALMAN REFORMİSTLERİNİN TEFECİLİK YORUMU

Kürşat Haldun AKALIN*

Özet

Alman reform hareketi, Museviye özgü sayılan ve orta çağ Katolikliğine ait kılınan tefecilik yasağına karşı, modern bir isyanın patlak vermesine neden oldu. Çünkü Luther, insanın tamamen hür olduğunu, geçerliliğini kaybetmiş Musa'nın buyruklarına uyma gibi bir mecburiyetinin bulunmadığını, ispatlayarak iddia etmişti. Tevrat'ın Tesniye bölümündeki tefecilikle ilgili emrin, medeni hukuk içeriğini kazanmak ya da hâlen var olan dünyevi otoriteleri devirerek yerine geçmek gibi hedefinin bulunmadığını açıklamıştır. Alman reformistlerinin çağı, Tevrat'ın çöküş ve yok oluş zamanıdır. Luther de, Tevrat'ın sona erişini büyük bir memnuniyetle karşılamıştır. Luther, Tanrının, tefeciliğin saygı duyulacak bir şey olduğu için değil veya örf ile adet hukuğunun bir parçası haline geldiği için değil; fakat Musevi olmayan halklara kendi öfke ve gazabını göstermek gayesiyle, Museviye yabancılardan faiz almalarına izin verdiği tezini vurgulamıştır.

Melanchton'un annuity (anaparanın düzenli aylık faiz getirmesi) işlemi hakkındaki görüşleri, Luther'in düşüncelerinden tamamıyla farklıdır. Melanchton'un çözümü, insan ilişkilerinin birbirinden giderek ayrılan iki farklı sahada incelenmesiyle ilgilidir. Bunlardan birincisi, arkadaşlık ve karşılıksız hizmetler dünyasıdır. Diğeri ise, karşılıklı ticari ilişkilerin ve ekonomik hesapların dünyasıdır. Zwingli (1484-1531) tıpkı Luther ve Melanchton gibi, kutsal metinlerin tefeciliğe çok titiz bir yasaklama getirilmiş olduğu sonucuna nefretler içinde vardığı izlenimini uyandırır. Yine de, kardeşlik ahlâkından açıkça ayrılmazlar. Martin Bucer (1491-1551), insanların yasaya uygun olarak yüzde on faiz isteme hakkının olabileceğini söylemiştir. Bucer'e göre, Eski Ahde dayanarak tefeciliğe karşı yapılan itirazların borçlanmaların tamamına uygulanamaz. Sadece faizin anaparaya katılmasına itiraz edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Musa Yasası, Yubil Yılı, Tefecilik, Alman Reformistleri

USURY EXEGESIS OF GERMAN REFORMISTS

Abstract

The German Reformation was caused to the outbreak of the modern revolt against the Hebraic and medieval catholician prohibition of usury. Because Luther asserted that the human was free, under no obligation to observe dead Mosaic ordinances. He explained that the Deuteronomic commantment on usury was not intended to take place of the civil

* Dr, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi

law or to supplant existing secular authorities. The age of the German reformers is the time of Deuteronomy's crisis and demise. Luther applauded the Deuteronomic discrimination. He insisted that God allowed the Hebrews to take usury from alien peoples not because usury was meritorious or a part of the common law, but because He wished thus to indicate His wrath against the Gentiles.

Melanchton's views on the traffic in annuities are much more than those of Luther. Melanchton's formula implies the increasing bifurcation of human relations into distinct spheres: one, the world of friendship and free services; the other, the world of commercial intercourse and economic calculus. Zwingli (1484-1531), like Luther and Melanchton, seems loathe to concede that a strict prohibition of usury might be inferred from Scriptures. But in spite of this they don't expressly depart from the ethic of brotherhood. Martin Bucer (1491-1551) says persons may rightly claim ten per cent interest under the law. According to him, the objections to usury depend on the Old Testament apply not to all increments on loans, but properly to biting usury upon usury.

Key words: Mosaic Law, Jubilee, Usury, German Reformist

1. Giriş

Pek çok araştırmacıda, Avrupa reformunun akılcılığı öne çıkarttığı ve özgürleşmenin yolunu açtığı tarzında bir peşin hüküm bulunmaktadır. Gerçekten de, bireysel rasyonellik ve düşünsel özgürlük, birbirinden asla ayrılmayan ve biri diğersinin önkoşulu gibi görülen, çok önemli iki toplumsal oluşumdur. Ancak, Avrupa reformu, kısaca, Roma'nın papalık otoritesinin yerine vahyin (ya da Kutsal Kitap'ın) mutlak üstünlüğünü getirmek olarak tanımlanırsa, gerçekte Alman reformunun özgürlük ve rasyonellikle en küçük bir ilgisinin dahi olmadığını açıklıkla iddia etmiş oluruz. Zira, kişisel düşüncelerin ve davranışların Alman reformundan yaklaşık 1500 yıl önce yazılmış olan Yeni Ahit'e veya 3000 yıla kadar gerilere gidebilen Eski Ahit'e göre uyumlu kılınması dinsel bir zorunluluk haline gelmişse, tüm özgürlükler ve rasyonellikler vahiy bataklığında sona ermiş demektir.

Tasarruf ile yatırım dengesinin sağlanmasında faize fonksiyonel rol tanıdığı ekonomik rasyonellik açısından M.Luther'in görüşlerinin Roma Katolikliğinden dahi daha geri olduğu yapılan araştırmalarla kesinlik kazanmıştır. Belki de, kilise servetini düzenli aylık gelir (annuity) karşısında tefecilerin kullanmasına izin veren papalığın kararlarına bir tepki olarak ya da faizli borç altında inleyen köylülerin desteğini kazanmak maksadıyla Luther, borçlanmada her fazladan ödemeyi tefecilik olarak görmüş ve şiddetle yermiştir. Yeni Ahit metinler, karşılığını almayı ümit etmeksizin dahi olsa borç vermeyi tavsiye ettiği, servetin ortak kullanılmasını ya da ürünün paylaşılmasını şart koştuğu için, çok kolay bir şekilde Luther'in faiz karşıtı düşüncesine iman temelini oluşturmuştur. Eski Ahit, bir taraftan yabancı-kardeş ayrımıyla faizi cemaat üyeleri dışındaki kimselere meşru kılınmışken, diğer taraftan cemaat içi davranış olarak zorunlu kıldığı Seb'te ve Yubil yılı (ellinci yıl= 7x7: 49) uygulamasıyla bütün borçların silinmesini ve kölelerin serbest bırakılmasını da şart koşmaktaydı.

Aslında, Museviler için bağlayıcı olan Eski Ahit, Yeni Ahdin vahiysel dayanağı olarak görüldüğü için, zorunlu olarak Avrupalının uyması gereken ilkeleri (yasaları) içermekteydi. Nasıl ki, Eski Ahit'in Yeşu cümlelerini kaynak göstererek Roma papalığı, dünyanın düz ve sabit olduğuna Avrupa halklarını asırlar boyu inandırmayı başardığı gibi Eski Ahit cümlelerini kullanarak faizin meşru kılınması mümkün kılınabilirdi. Böylece, papalık otoritesinin yerini alan Yeni Ahit kardeşliği, tamamladığını ve geliştirdiğini belirttiği Eski Ahit'in çıkarıcılığıyla sona erdirilmiş olmalıydı. İsa'nın kanıyla ilga ettiği Eski Ahit çıkarıcılığı, özellikle Süleyman'ın meselleriyle yeniden öne çıkmakta, Sebt ve Yubil gibi faiz karşıtı görüşlerine rağmen, Tanrısal birer delil haline gelmektedir. Burada gerçekten ilginç bir paradoks yaşanmaktadır. Avrupa ve Amerika kıtasında, bir taraftan, ekonomik ve ticari faaliyetlerden men edilen Museviler faiz işlerinde büyük maharet ve güçlü sermayedar haline getirirken; diğer taraftan da, Musevilerin peygamberleri ve vahiy kitapları yasaların tek dayanağı olarak hüküm sürmüştür.

2.Tevrat'ın Her Yubil Yılında Tüm Borçların Silinmesi Buyruğunun Reformist Yorumu

Eski Ahit'deki '*kardeşinize para, yiyecek ya da faiz getiren başka bir şey ödünç verdiğinizde, ondan faiz almayacaksınız; yabancından faiz alabilirsin ama kardeşinizden almayacaksınız*' (Kutsal Kitap, 1996; 194) ifadesi, belki de Avrupa'daki insanların ekonomik faaliyetlerinin yazgısını belirleyen bir buyruk içeriğini taşımaktadır. (Noth, 1981; 71) Tesniyedeki bu emir, doğuda ve batıdaki ülkelerde yaklaşık olara yirmi beş asırlık bir zaman dönemini kapsayan işlerin geleceğini belirlediği gibi; ussal ekonomik etkinliğin benimsenmesiyle en yüksek noktasına erişilen kültürel değerlerin aşırı değerlendirilmesinin birbiriyle iç içe geçmiş tarihinin pek ayrıntısıyla irdelenmemiş kısımlarının açığa çıkartılmasını da sağlamaktadır (Noth, 1981; 73).

Eski Ahdin Tesniye kısmı, Musevi kavimlerinden gelen insanın seçilmiş halk bilincine dayanan kardeş-yabancı ayırımının ifadesi bakımından da bir temel oluşturmaktadır. Tesniye'deki bu emir, klan (mishpaha) dayanışmasını öngördüğü gibi, Musevi olmayan bir kimseyi (nokri) Tanrı buyruğunun dışında tutmaktaydı. (Noth, 1981; 74) Tanrı, Musevilere seslenmiş, onu öncü kılmış ve böylece de diğer halklardan farklı görmüş olduğundan, elçilerini bu seçilmiş halk içinden ve İshak'ın soyundan çıkartmış; böylece de, pekiştirilmesini istediği kardeşlik ilişkilerinin ayrıcalıklarını ve yükümlülüklerini açıklıkla bildirmiştir. (Noth M., 1981; 75) Yabancı, seçilmiş halk üyesinin tam zıddı olmakta, misafir korunmakta; ulus dışından olup da ikamet eden bu konuk kimseler (toshap) hakkında farklı hükümlerde bulunmaktadır. (Noth, 1981; 76)

Tesniyenin bu hükmü dolayısıyla, Musevinin kardeşine (ah) faiz karşılığı borç vermesi ve tefecilikte bulunması (neshek) kesin olarak yasaklanmışken, kardeşi olmayandan (nokri) faiz almasına izin verilerek, yabancılar bu emrin dışında tutulmuştur. (Noth, 1981; 79) Tevrat'taki Tesniye bölümünde bildirilen '*her yedi yılın sonunda size borçlu olanları bağışlayacaksınız, her alacaklı komşunun borcunu bağışlayacak, çünkü Rab'bin borçları bağışlama yılı*

duyurulmuştur, yabancından borcunu alabilirsin, ama İsraili kardeşinin borcunu başılayacaksın, aranızda yoksul kimse kalmayacak' ifadeyle (Kutsal Kitap, 1996; 206) ilgili olarak Luther'in yaptığı yorumları; Andreas Karlsstadt'a (1480-1541), köleliğin ve dilencilikğin ortadan kaldırılması için kesin tavırları almasına, Musevilerin kardeşlik ilkesi haline getirdiği, yedinci yılda özgür kılınma ilkelerini uyarılama önerisinde bulunmasına bir başlangıç oluşturdu. (Noth, 1981; 82) Nitekim, Tesniye'deki '*eğer İsraili kardeşlerinizden bir erkek ya da kadın size satılırsa, altı yıl size kölelik edecek, yedinci yıl onu özgür bırakacaksınız; onu özgür bırakırken eli boş göndermeyin, ona davarlarınızdan tahilinizden şarabınızdan bol bol verin; Mısır'da köle olduğunuzu, Tanrınız Rab'bin sizi kurtardığını anımsayın'* (Kutsal Kitap, 1996; 289) ifade, esas alınmaktaydı. Tefeciliğe karşı bir kampanyaya neden olan Tesniye'deki bu ifadelerin zorlayıcı etkisiyle, yeni ölçüleri de zihinlerinde oluşturmuşlardı. (Noth, 1981; 83)

Kutsal metinleri kaynak göstererek tefeciliğe karşı bir hareket başlatan en etkili vaizlerden biri sayılan Jacop Strauss (1485-1533), Eisenach'ta verdiği vaazlarıyla böyle bir tasarı dahi sunmuştu. Strauss'un tefeciliğe karşı giriştiği bu zorlu mücadelede, elli bir madde içinde neden faize karşı olduğuna açıklık getirmişti. (Donald, 1975; 32) Tefeciliğe karşı oluşunu haklı kılan bu maddeler arasında, kolaylıkla gerginliğe neden olan ve kitlelere harekete geçiren açıklamalara rastlanılmaktadır. Verilen borçtan fazladan tek bir kuruş dahi alınmış olmasını tefecilik olarak nitelendirmekte; verilen borçtan daha fazla paranın alınmasını ya da daha kötüsü adil fiyatın üzerinde bir bedel isteminde bulunulmasını, komşuluğun doğasına aykırı bulmakta, Tanrı'nın emirlerine karşı apaçık bir isyankârlık olarak görmektedir. İlahiyatçıların, hukuk bilimi uzmanlarının ve kilise kurullarının önde gelen kişilerine göre; bağitlanan sözleşmelerle gizlenen faizli ve kazançlı yollara girilerek aldatici görünüm altındaki günahkârlıkla, asla bir uyum sağlamaz. (Donald, 1975; 43)

Jacob Strauss, faiz veren kadar alan kimsenin de, bu günahkârlığında ısrar ettiği sürece kesinlikle hristiyan sayılmaması gerektiğinde ısrar etmiştir.

"Faizciliğe alet olmasıyla veya aşırı fiyata rıza göstermesiyle, sıradan kimseler dahi, İsa'ya karşı gelen düşünceye kapılmakta ve yolundan çıkmış olmanın örneğini betimlemektedirler. Artık, İncil'lerdeki bilgiye vukuf olarak, gerçekle yüz yüze gelmenin, görülen bu işlerin Tanrı iradesine aykırı olduğunu farkına varmanın zamanıdır. Emrin gereğini yaparak tefeciye daha fazla faiz ödemekten vazgeçilmesi, deftere kaydedilen ve senetle sağlama bağlanılan borcun alınan parayı çok aşmış olduğunu bildirilmektedir. Bu konuda, ne kadar aciz kalınırsa kalınsın, günahkâr bir tefeciye teslim olmak yerine, Tanrı'ya itaat etmek çok daha yerindedir.

Yine de borçlu olan hristiyan, şiddete şiddetle karşı koymamalı; her gayretinde olduğu gibi bu konuda da İsa'nın söz ve davranışlarını kendisine örnek almalıdır. Şayet, borcunu ödemesi için tefeci zalimce ve gaddarca borçlunun paltosunu yakalarsa, üzerinden gömleğini dahi sıyırıp almasına karşı çıkmamalıdır. Diğer taraftan prensler, İsa'nın yasasına zalimce ve insafsızca karşı

çıkmadığı müddetçe, ne kadar zorlanırsa zorlansınlar, tefecilere karşı tek bir kuruş dahi olsa fazladan para ödememelerini öğüt vermektedir.” (Donald, 1975; 54)

Eisenach’lı pek çok köylü ve kasabalı, Strauss’a giderek, verdiği tavsiyelere uyacaklarını, artık alacaklılarına faiz ödeyemeyeceklerini söylemişlerdir. Eisenach’taki Augustine taraftarlarınca derlenen kilise yasa maddelerine rağmen, peşin ya da taksitle yatırılan belli bir para karşılığında ömür boyu alınan aylık veya yıllık ödemelerin (annuity) kent içinde çok yaygın olduğunu, hemen herkesin bütün parasal kaynaklarını bu tahsisat belgelerini almada kullandığını görünce; Strauss, seçkin prens, Duke Johann Saksonya’ya çok etkili vaazlarda bulunmuştur. (Donald, 1975; 59) Hiç gecikmeksizin, genç prens Johann Frederick’ten, durumu incelettirmek üzere Weimar’dan komiser getirtmesini, Eisenach belediye meclisi gerekli baskıda bulunarak bu gidişata engel olunmasını istemiştir.

Anaparayı geri almadığı müddetçe belirlenen aylık ya da yıllık ödemelerin ömür boyu sürmesinin bir sözleşmeyle bağtlatdığı annuity belgelerine karşı Strauss’un gösterdiği bu katı tutumu, 1524 yılına geldiğinde, aşırı görüşlerini biraz düzeltmek zorunda kalmıştır. (Donald, 1975; 64) Duke’nin önerisiyle, tefecilikle ilgili yeni yorumlarına yer verdiği yeni araştırmasını yayınlamıştır. Temelde yeniden ileri sürdüğü faizcilikle ilgili kanaatini Straus eskisi gibi koruduğundan; kısaca, faiz alınıp verilmesini hristiyanlık inancına ve kardeşlik sevgisine aykırı bulmuştur. Tüm tarafların üzerinde ısrarla durduğu bu düzenlemelere karşı vicdanın rehberlik ettiği, çok ayrıntılı ve kapsamlı dinci kuralların işletileceği bildirilmiştir.

Strauss, bu yeni kitabında, kira sözleşmelerinde borçlulara tavsiye ettiği karşı koyma tarzı üzerinde de durmuştur. Kendisine yapılan danışmalar çoğaldıkça, ana vurgusunda hemen hiç bir değişiklikte bulunmaksızın, tartışmaya açtığı savlarında yeni konular elde etmiştir. (Donald, 1975; 64-67) Faiz ödemesinde bulunduğu halde açıkça itirazda bulunmayan, sözleşmeyle bağtlanan borç tutarının tefecilik işlemi olduğunu bildirmeyen borçlular; bu tefecilik günahına, alacaklıyla eş yükte katılmaktadırlar. Prensler, senet yoluyla zorla alınmak istenilen faiz ödemelerine karşı itirazlarını dile getirerek, günahkârlığın işlemesine ortak olunmasına karşı sürekli uyarılarda bulunmuşlardır. Senet üzerinde yazılı tutarın faizini de kapsadığının bildirilmesi halinde, bunun geçersiz kılınamayacağını açıkça bildirmişlerdir. (Donald, 1975; 71)

Ancak Straus, bu uyarılara bazı hallerde tepkide bulunarak, esas niyetinin dünyevi otoritelere karşı her hangi bir isyanı kızdırmak ve alevlendirmek gibi bir niyetinin asla olmadığını açıkça belirttiikten sonra; sulh yargıçları, uygun gelmeyen yükümlülükleri borçluların omuzlarına yıkmada vicdani rahatsızlık duymuyorlarsa; borçluların, bu günahkârlığı yüzlerine karşı söylemede tereddüt etmemelerini, ancak elini silahlarına dahi götürmeksizin ve hiç karşı koymaksızın gerçeği haykurmalarını, tavsiye etmiştir. (Hawawini, 1980; 92) Strauss’un sabırlı ve sebatlı olmaya öğütleyen sözleri Eisenach’lı kavgacı ve hırçın borçluları, en azından çok kısa bir zaman içinde mantıklı olmaya yönlendirerek yatıştırma çok etkili olmaktadır.

Eisenach arşivleri, 1524 yazından itibaren dünyevi yönetimin yargısal kararlarında benzeri türden bunalımlara rastlanılmış olduğunu göstermektedir. Kilisece itibar edilen kutsal metinlerde ideal kılınmış yazgı bakış açısı, Strauss'un Eisenach çatışmasının hakem kararıyla çözümlenmesine ve bunu izleyen köylü ayaklanmalarını yadsıyan eğilimine çok geniş etki etmiştir. (Hawawini, 1980; 95) Strauss'a göre, bu köylü isyanları Eski Ahit'deki kardeşliğe özgü uyarıların dikkate alınmasıyla kurulan otoritenin etkin tarzından, çok daha az önemlidir.

Eski Ahit, her yedinci senede borcun tamamının silinmesini zorunlu kıldığı gibi, her ellinci yılda da (yubil) herkesin sattığı mülküne geri dönmesini öngörmüştür. (Noth, 1981; 84) Karlstadt, ilk iki incelemesinde, modern çağın başlangıcındaki protestanlığın her büyük krizinin ortaya çıkmasında baş göstermekte olan, Eski Ahit metinlerinde kurulan ideal kardeşliğin uygun yorumu ve bunun en doğru düzenlemesi nasıl gerçekleştirilebilir gibi çok önemli bir sorunun irdelenmesine odaklanmıştır. Sorunu daha uygun deyimlerle ortaya koyacak olursak, reform çağı boyunca Avrupa sahası üzerinde Eski Ahit'deki kardeşlik kurumlarına ne ölçüde uyarlanabilir olarak sorulabilir. Strauss, bağlı kalınan toplumsal gerçek içinde dahi kardeşlik bilincinin benimsetilebileceğine dair umidini daima korumuştur. (Hawawini, 1980; 98)

Borçlu olsun, alacaklı olsun Tanrı'nın çocukları olduğunu söyledikten sonra; inanan bu insanların oluşturduğu aile ortamı içinde kendilerini adadıkları Babalarına karşı saygılı olmalarını ve sevgi işlerine aykırı davranmalarını öğütlemiştir. Tutucu protestan inancı, Tanrı iradesi gerçek yaşam içinde yerine getirilmediği sürece, havada kalmış olacaktır. Tevrat'taki, *'her yedi yılın sonunda size borçlu olanları bağışlayacaksınız, her alacaklı komşusunun borcunu bağışlayacak; yedi kez geçecek Şabat yıllarının toplamı kırk dokuz yıldır, ellinci yılı kutsal sayacak, bütün ülke halkı için özgürlük yılı olacak, herkes kendi toprağına ve ailesine dönecek; aranızda yoksul olmayacak, siz birçok ulusa borç vereceksiniz, ama siz ödünç almayacaksınız.'* (Kutsal Kitap, 1996; 201) Bu ifadeler ile Yeni Ahitteki *'düşmanlarınızı sevin, iyilik yapın, hiç bir karşılık beklemeden ödünç verin, sizden bir şey dileyene verin'* (Kutsal Kitap, 1996; 21) sözlerde; kardeşlikle ve sevgi ailesiyle ilgili öğütlerde bulunmaktadır, bu ailenin temelini dürüstlük olduğunu bildirmektedir.

Strauss,1523 yılının başlarında öne sürdüğü elli bir savında, Eski Ahit'in temelini seçilmiş halk bilinci kapsamındaki Musevi olan veya yabancı olan ayırımı ön plana çıkartarak bu kardeşlik sevgisinin iki yüzünü ortaya döken Johann Eck ve taraftarlarının düşünce ve eğilimlerine saldırmıştır. (Hawawini, 1980; 139) Jacob Strauss, Sebt günü ve Yubil kutlamalarında borcun silinmesini ve köleliğin bitişini meşru kılan ilkelerin yeniden canlandırılmasını açıkça desteklediğini bildirmiştir. Strauss'un düşüncesine göre, Musevilerin Eski Ahit'e göre oluşturdukları toplumsal yaşama hristiyan kardeşliğinin de temelini oluşturmaktadır. (Hawawini, 1980; 141) Gerçekten de, Strauss, Leviller ve Tesniye kitaplarında öyle üstünkörü olarak değinilen ayrıntılardan bazısının törensel özellik taşıdığı kadar hristiyan dünya içinde de uygulanabileceğini söylemiştir. (Hawawini, 1980; 142) Esas olarak her yedinci ve her ellinci yılda, borçların silinmesiyle ve

kölelerin özgür kılınmasıyla ilgili düşüncelerinin kardeşlik sevgisinde önemini belirtmiştir. Tanrı'nın bu emirlerinin yalnızca Musevileri kapsadığını öne sürmenin, çok büyük bir günahkârlık olduğunda ısrar etmiştir.

3.Paranın Kiraya Verilmesi Kaçamağı ve Tefecilik Yasağı

Strauss, kira kontratlarında gizlenen tefeciliğe ve gaddarca uygulanan iyelik gasplarına karşı, borçların silindiği ve köleliğin son bulduğu yedi yıllık sebt ve yubil dönemleriyle ilgili Tanrı buyruğunu öne çıkartmıştır. (Hawawini, 1980; 121) Alman reformistlerine derinden tesir eden Jacob Strauss; Eski Ahit'deki sebt ve yubil gibi toplumsal kurtuluş günlerinin Museviye özgü sayılmasının, hristiyan dünyada geçersiz kılınmasının, utanç verici bir durum olduğunu vurgulamaktadır. Eisenach bunalımı boyunca Luther ve Melanchthon'un eylemleri ve bildirgeleri, ideal kılınmış kutsal metinlerin tarihinde bir dönüm noktasını oluşturmuştur. Luther, başlangıçta, Strauss'a karşı dostça ve hatta gönül alıcı bir tarzda, görüş alışverişinde bulunmuştur. (Hawawini, 1980; 213) Luther, sakson yargıç şansolye Gregor Brück'e yazdığı iki mektubunda 18.Ekim.1523 tarihli mektubunda, insafsızca hazırlanan kira kontratlarına ve gaddarca bağitlanan tefecilik anlaşmalarına saldıran Strauss'a duygusal hayranlığını açıkça belirtmekten, hiç sakınmamıştır.

Luther, kötülüğün ve günahkârlığın kaynağı olarak gördüğü bu anlaşmalara karşı takındığı olumsuz tavır, kendi sözleriyle ifade etmiştir. (Oberman, 1985; 41) Strauss'a kişisel selamlaşmaları ve sohbetleri, daima içten ve samimi olmuştur. Daha sonra ortaya çıkan, Strauss'a karşı kınamaları dahi, son derece nazikçe ve dosta has uyarılar şeklinde olmuştur. Luther, ne kadar hatırlınsın ve nazik davranırsa davranırsın, Strauss'un sözlerini kuşkuyla karşıladığını ve izlediği yolun da gizli bir emel taşıdığını açıklıkla belirtmiştir. Eisenach bunalımdan söz ettiği ilk mektubunda, Strauss'un programı ve Musa yazınına bağlılığın ilginçliğine karşı sonradan nefret hissi duymaya başlamıştır. (Hawawini, 1980; 216) Neredeyse bütün mektuplarında Luther, Eisenach vaizini, şiddetli kasırğa ortasında toprağa tohum serpmekte olduğuyula ilgili uyarıda bulunmaktadır. (Oberman, 1985; 47) Öncelikle, Luther, bütün kira sözleşmelerinin kesinlikle tefecilik olduğu fikrine katılmamaktaydı. İkinci olarak, Strauss'un sıradan insanlara bu konuları aktarıp yönlendirmeyi düşünmüş olmakla, çok tehlikeli bir işe yeltenmiş olduğu konusunda kendisini uyarmaktaydı. Kira sözleşmelerinde bir reformun gerçekleştirilmesi, hiç kuşkusuz, arzu edilir bir oluşum olmasına karşın; sıradan insanlara düşen görevin, prenslerin bir fermanla bu eğilimi onaylamış olduklarını resmen ilan etmelerini beklemek olduğunda ısrar etmekteydi. (Oberman, 1985; 48)

Her bir insana kendi içinde bulunduğu ortama göre davranmasa bile serbestliliğini tanımanın, son derece tehlikeli olduğunu vurgulamaktaydı. Dünyada birkaç hristiyandan çok daha fazla insan olduğu şeklindeki Strauss'un varsayımı, saflıktan başka bir şey değildi. (Hawawini, 1980; 228) Üçüncü olarak, Luther, borçlunun ödeme taksitlerini alacaklıya vermesiyle tefecilik günahına suç ortaklığında bulunduğu veya yardımcılık yaptığı şeklinde tüm borçluların Yeni Ahitteki töhmet altında bırakılmadığı tezine açıkça karşı çıkmıştır. Tam tersine,

kendini izlemeye gönüllü olanlara, düşkün olan kimselere pelerinizi verin, üstsüz olanlara gömleğinizi giydirin diye emir vermiştir. (Oberman, 1985; 49) Hiç bir karşılık ummaksızın, geri ödenmesini dahi düşünmeksizin, muhtaçlara ödünç verilmesini öğütlemiştir. Sıradan bir insan için, tefeciye yapmış olduğu her ödemeye veya aldığı yıllık taksitle günahkârlığa ortak olduğunu ve günaha ortam hazırladığını bilmesi, yeterlidir. (Oberman, 1985; 50)

Luther'in Straus programına karşı esas bildirgesi, 1524 yılının Mayıs ve Haziran aylarında ortaya çıkmıştı. Bu esnada Strauss'un yayınladığı kitap da, Luther üzerinde çok karmaşık tesirlerde bulunmuştu. Bir taraftan, Luther, Strauss'un tezlerindeki bu aşırıya kaçan yorumlarına sıradan insanlar arasında pek taraftar bulmadığına son derece sevinirken; diğer taraftan da, Strauss, yubil sebtlerinde (ellinci yıl sebtinde) borçların tamamının silinmesini ve satılan iyeliklerin önceki sahibine iadesini emreden Tanrı buyruğuyla, kardeşler arasında faiz yasağının kesinliğiyle ve sürekliliğiyle ilgili düşüncelerini şiddetlendirmesi karşısında, büyük engellerle karşılaşmıştır. (Noth, 1981; 86)

Luther, neredeyse çaresizlikten deliye dönmüş bir halde, bu sorunlarla ilgili kendi görüşlerini oluşturabilmek için, sonradan semeresini verecek olan, hummalı bir çalışma içine girmiştir. Strauss ve diğer vaizlerin fesat dolu fikirleri karşısına çıkma arzusunun sardığı korkunç baskısı altında Luther; prenslerin Eski Ahit ilkelerini uygulamasını serbest bırakılması gerektiği konusundaki eğilimlerini de göz önünde bulundurarak ve ilkesel olarak düşüncelerini oluşturmaya koyulmuştur. (Oberman, 1985; 54) Sonunda, tarihin kaydettiği bulgulardan da anlaşılacağı gibi, 1524 yılının ikinci yarısından sonra, aşırı Musacılığın getirdiği yılgınlık ve nefret duyguları altında, kendi görüşlerine bir biçim vermeyi başarabilmiştir.

Reformistler, kutsal metinleri kilise otoritesinin yerine getirmek istediklerinden ve Eski ile Yeni Ahit'i de bir bütün olarak ele aldıklarından düşülen tartışma içinde; '*yabancından faiz alabilirsiniz ama kardeşinizden almayacaksınız, yabancından borcunu alabilirsin ama kardeşinin borcunu bağışlayacaksınız*' (Kutsal Kitap, 1996; 195), ile '*siz düşmanlarınızı sevin, iyilik yapın, hiç bir karşılık beklemeden ödünç verin*' (Kutsal Kitap, 1996; 24) ifadeleri üzerinde odaklaşmıştır. Thomas Munzer'in eşitlikçi dağıtımda ısrar eden tutumunun kaynağı olarak Yeni ve Eski Ahit gösterilmekteyse de; 1524 ile 1525 yılları arasında gerçekleşen çalkantılı ve bunalımlı olayları arasında, komünist eğilimler en az Musa yasaları kadar etkili olmuştur. (Roover, 1948; 89)

Melanchton, kutsal kitaptaki buyruklar gücünün hristiyan vicdanıyla bağlantılı olarak resmi bir protestan tutumunun yeniden açıklamasında belirleyici bir rol oynayan Luther'in, Strauss'un Eski Ahit'e dönüş eğiliminden kesin bir şekilde teşvik ve baskı gördüğünü, vurgulamıştır. (Donald, 1975; 42) Eisenach krizinde karşı karşıya gelinen tehlikeler içinde Strauss'un fikirleriyle doğrudan mücadele edilmek zorunda kalınışı sırasında, Melanchton'da, Strauss'un tasarımıda öne sürdüğü Musa yasalarına tam bağlılık eğilimi karşısında saldırıya geçmiştir. Musa'nın kardeş-yabancı yasalarına karşı İsa'nın Tanrı ailesi- sevgi yasasını hazırlama gayretine yeltenen Melanchton, toplumun dünyevi örgütünün temeli olarak hukuksal bir açıklamaya yönelmiştir. (Roover, 1948; 84)

Melanchton, Yeni Ahit öğretisinde, dünyevi sulh yargıçları, sivil yasalara uygun bir yönetim ve yargı oluşturmakta tamamıyla serbest kıldıkları sonucuna varmıştır. Luther, Melanchton'un hukuksal bir ehliyete sahip olmaksızın bu şekildeki ön yargılı eğilimi karşısında duraksamış ve ne diyeceğini bilememiştir. Luther, 1524 ile 1525 yılları boyunca, hiç ara vermeksizin, Musa yasalarının uygulamasında öne sürülen tutarlı ve ilkeli açıklamalar karşısında, kendi karşı fikrini oluşturarak mücadele etmiştir. Bu bunalımlı günlerde, herkes kendi fikrini açıklama gayretine girmişken, Strauss'un Musa yasalarıyla ilgili öne sürdüğü akla uygun açıklamaları karşısında Melanchton duraksamış, tereddüde düşerek büyük isyanın yol açtığı hiziplere bölünmenin yol açtığı düşmanca duygulara kapılmıştır. (Donald, 1975; 43) Buna kararsızlık içinde yapılan açıklamalar karşısında, Musa yasalarınca belirlenen düzene kapılar kapanmıştır.

Luther ve Melanchton, düzen karşıtı reformcuların aşırı Musa yanlısı düşüncelerinin etkisi karşısında dehşete kapılmıştır. İfadeleriyle de uyumlu olan Thomas Munzer'in, komünist öğretilerini; özellikle de, Yeni Ahit'teki, *'iman edenlerin cemaati tek yürek ve can idi, hiç biri de kendisinin olanlar için bu benimdir demiyordu, her şey onlar için müsterekti, tarlaları veya evleri olanlar varını yoğunu satıp satılmış olan şeylerin bedellerini getirerek resullerin ayakları önüne koyuyorlardı ve her birine ihtiyacına göre dağıtılıyordu, her gün birlikte mabede devam edip evde ekmek kırarak sevinçle ve yürek sadeliğiyle yemek yiyorlardı'* (Kutsal Kitap, 1996; 69) ifadelerden çıkartmış olduğuna dair, elde kesin bir bulgu yoktur.

T.Munzer'in daha sonra ortaya çıkmış olan taraftarları da, Eski Ahit'deki, *'yabancıya faiz karşılığı borç verebilir ve onu sıkıştırabilirsin'* ifadelerini ön plana çıkartarak saldırılarını yoğunlaştırmışlar, resullerin ortak mülkiyete dayanan yaşama tarzlarını öne sürmüşlerdir. Luther ile Melancthon ise, yaşadıkları çalkantılı dönemler boyunca, toplumsal devrimin mücadelelerini ortaya çıkartmışlardır. Havada binlerce slogan uçuşmuştur. Bunlardan bazısı, Eski Ahit'te sözü edilen kardeşlik duygusu ve ellinci yıl özverisi ruhunun tüm insanlığı kapsayacak şekilde yeniden canlandırılmasının baskısı altında geçmiştir. Diğerleri, yalnızca faiz alınmasına değil, özel mülk haklarının bireysel olarak kullanılmasına dahi karşı çıkmışlar; kendini düşünmenin kardeşçe sevgiyle uyuşmadığında ısrarlı olmuşlardır. (Fenton, 1972; 44) Eisenach kriziyle tanışan pek çok sahalarda, alacaklılara ödenen her çeşit faizin karşısında tavır takınarak aşırı odakları oluşturmuştur.

Luther'e göre, Eski Ahit'in şart koştuğu boşanma, kurban, sünnet, sebt günü, kısasa kısas gibi konular hakkındaki emirleri nasıl ki hristiyan Avrupa'sında uygulanmıyorsa, faizcilik konusuna getirdiği kardeş-yabancı ayrımının da dikkate alınmaması gerekir. (Noth, 1981; 26) Reform hareketi ilerledikçe, özellikle de Musa yasalarının hristiyan dünyasında uygulamak istemesine karşı büyük bir fikir oluşumu kendisini göstermiştir. Luther ve Melancthon Musa yasalarını ön plana çıkartarak, vahiy ruhu yerine uygulamaya geçirilmek istenişini, bütün ifadelerinde, tam bir açıklıkla yermişlerdir. (Oberman, 1985; 59) Luther'e göre, eğer bir reform olacaksa, bu, Musa'nın yasalarının yeniden yorumlanmasından değil de vahiy

ruhunun yaygınlaştırılmasından kaynaklanacağı gibi; halkın benimseyeceği taşkın eğiliminden değil, prenslerin sağduyulu ve iradeli kararlarından ortaya çıkacaktır. Gerçekten de Luther, imparatorun ve prenslerin orantısız olarak ondalık verginin tarh edilmesiyle ilgili Eski Ahit ilkesine uyum sağlamış olmasından, hiç yakınmamıştır. (Fenton, 1972; 45)

Özellikle de, 1524 yılının yazı geldiğinde, Strauss'un ilgi çeken eserini yayınlamasının hemen sonrasında, köylü kesiminin toplanarak ayaklanmaya geçmelerine karşı çıkılması gerektiğini, ısrarla savunmuştur. 'Tefecilik Üzerine Vaaz' risalesini tamamladığı 1525 yılının Haziran ayında, yubil yılının gizliden de olsa uyumun sağlanması izlenimini uyandıran, yeni bir sonuca ulaşmıştır. (Noth, 1981; 27) Yine de, sıradan insanlara, yönetimi kendi ellerine almaya yeltenerek, açıktan prenslere karşı gelmekten sakınmalarını tavsiye etmiştir. Luther, Eisenach'ta ortaya çıkan durumları dikkate alarak, sivil otoritenin inatçı borçlulara karşı kılıç kullanma hakkının olduğunu söylemiştir.

Reform hareketinin başlatıcısı ve öncüsü olan Luther'in en yakın dost ve destekçisi olan Melanchton; kutsal metinlerin geçerliliğini savunmuş, ayinlerde kutsanan ekmek ile şarabın İsa'nın bedenine ve kanına dönüştüğü öğretiyi reddetmiş, iman yoluyla arınma anlayışında ısrar etmiştir. (Oberman, 1985; 63) Özellikle de, papanın yaşama tarzı ile İsa'nın hayatı arasında hiçbir bağlantı ve benzerliğin bulunmadığını savunmuştur. İsa ve havarilerin eğitimsiz kişiler olmasına karşın seçildiklerini vurgulayarak, kilisenin eğitim ile atanma sırası anlayışına açıktan açığa karşı çıkmıştır. Melanchton, tefeciliğe, tamahkârlığı ve bencilliği besleyen, haksızlığa ve kötülüğe neden olan bir araç işlevinde kullanıldığı için karşı çıkmış ve reddetmiştir. Melanchton, tefecilikle ilgili sayısız rapor yazmıştır. Çok ender olarak, Tesniye'deki faiz konusuyla mücadeleye girişmekten vazgeçmiştir. Mesleki hayatının ilk yıllarında kutsal metinlerle ilgili mücadelesinde gerekli düşünce birikimine sahip olarak, düşünsel saldırılara yanıt verebilme ve katlanabilme gücüne sahip olmuştur. (Fenton, 1972; 49)

Protestan öğretisinin ilk sistemli yorumunun yapıldığı, 'İlahiyat Alanında Ortak Noktalar' eserinin ilk baskısında Melanchton, birey aklının ötesine, irade ve duygularına kadar uzanan günahı ele almış; günahkârlığı, doğuştan gelen bir eğilim olarak, insanın bütün davranış ile güdülerine bulaşmış bencilce bir öge olarak tanımlamıştı. Bencilliğin ve tamahkârlığın önemli bir uzantısı olarak gördüğü tefeciliğin ise, doğal ve ilahi hukuk tarafından evrensel boyutta yasaklanması gerektiğinde ısrar etmişti. (Fenton., 1972; 50) Bundan dolayı da, haksız iktisaplarıyla kardeşliği yok eden, haram kazanca yöneltmesiyle de iyeliklerin gaspına neden olan tefeciliğin, bütün şekilleriyle, yasalarla olanak tanınmasına meydan verilmemesini savunmuştur.

Musa yasasında, '*yabancılara faizle borç verilebilirsin ve sıkıştırabilirsin*' şeklindeki ifadeleri, inanç temeli üzerine kurduğu yorumuyla değiştirmişti. (Ryn F.W., 1924; 28) Artık herkes Musa'nın Tanrısına iman ettiğine göre, ülkede yabancı veya cemaat dışında kalmış bir kimse bulunmamakta; herkes birbirinin kardeşi, akrabası olmaktadır. Melanchton tefecilik konusuna birkaç yıl sonra yeniden dönecek, Cicero'nun 'Ödevler Üzerine' isimli eserleriyle ilgili geniş

açıklamalarda bulunacaktı. . (Ryn, 1924; 13) İrdelemeleri sırasında, ara sıra da olsa, Luther'in 'Tesniye Üzerine Notlar' çalışmasını anımsatan açıklamalara girişmekte, yabancılara karşı yapılan bu eski aleyhte ayrımcılığı mantık temellerinde incelemeye hazır olduğunu belirtmekteydi.

Gerçekten de Melanchton, *'düşmanlarınızı sevin, onlara iyilik edin, hiç ümidiniz olmasa dahi borç verin, karşılığınız büyük olacaktır; Tanrı, nankörlere ve kötülere karşı da nimet vericidir; Tanrı nasıl merhametliyse, siz de öyle merhametli olun; bağışlayın, size de bağışlanacaktır; hangi ölçekte ölçerseniz, size de o ölçekte ölçülecektir'* ifadeleri ışığında, İsa'nın borç vermeye ilgili emrini yorumlamakta; böylece, Musa yasasındaki kardeşlik bağı, tüm inanan vatandaşlar arasında geçerli kılmak istemektedir. (Fenton, 1972; 61) Ancak, Melanchton, bu olağanüstü sonucu betimleyici ve anlam çıkarıcı açıklamalarını, maalesef daha da derinleştirmemiştir.

Eski Ahit'de açıkça emredilen Sebt ve Yubil geleneği, Melanchton'a göre; artık Museviler arasında dahi uygulanmadığı gibi, reform hareketiyle birlikte rasyonelleşme sürecine girmiş Avrupa için çağ dışı kalmış isyana teşvik bahaneleridir. Kutsal kitapları yorumlamalarıyla ilgili yaptığı çalışmalar, daha önceki araştırmaların yinelenmesinden öte gidememiştir. (Fenton, 1972; 62) Tesniye'de sözü edilen yasalarıyla ilgili olarak iman bağıyla bağlanmış yurttaşlar arasında kurulacak iyi yakınlaşma ve kardeşçe iletişimin, Musa tarafından garanti altına alındığı, vurgulanmıştır.

4.Zengin Ya Da Fakir Borçlu Ayrımında Reformistlerin Tesniye Yorumu

Eski Ahit'de bir kimsenin yurttaş arkadaşına karşı üstlendiği sorumluluk ile ödevleri, bir yabancından ve bir düşmandan çok daha fazla tutulmuştu. Bu nedenle yurttaş arkadaşlar arasında verilen borçlar, iyelik gaspı veya ailesini köleliğe düşürmek gibi kötü emelleri taşımaksızın, geri almayı dahi ümit etmeksizin verilen karşılıksız armağan olarak düşünmektedir. (Bentham, 1974; 17) Benzeri şekilde, yedinci yılda borçların ibrası sırasında, *'komşunu ve kardeşini sıkıştırmayacaksın, yabancıyı sıkıştırabilirsin'* ifadesiyle; kardeş ile yabancı ayrımı yapılmıştır.

Yine de Melanchton'un, Musevilerin kendi aralarındaki borçlanmalarda faiz yasağına uymadıkları, sebt ile yubil günlerinde bağışlayıcı davranmadıkları konusunda ciddi tespitleri olmuştur. Bu nedenden dolayıdır ki İsa, Musevilerin, yasadaki söze önem vermelerini istemiş; *'komşunu kendin gibi seveceksin'* tavsiyesinde bulunmuştur. İsa da tıpkı Musa gibi, zihninde yurttaşları arasında iyi görevler kurmuştu. Herkesin bağışlayıcı olduğu bir toplulukta haksızlık ve tamahkârlık olmayacaktı. Borçlanmayla ilgili kutsal kitaba bağlı kalınarak yürütülen idare, doğal bir hukuku da somutlaştırmış olacaktı. (Fenton, 1972; 92) Böyle bir topluluk içinde, diyelim ki bir kimse, yoksul bir kişiye borç verdiğinde; alacağından dolayı faiz almayı tasarlamadığı gibi, dürüst bir niyet içinde olduğu borçlusundan emin kalacak, anaparasını dahi isteme nezaketsizliğinde bulunmayacaktı. (Bentham, 1974; 18)

Melanchton, kilisenin bütün üyelerinin; borçlanmalardan kazanç sağlamaya çabalamamaları, faiz alma gibi bir niyetlerinin de olmaması gerektiğini ısrarla belirtmekteydi. Kardeşlik yerine, tamahkârlık duyguları içinde verilen borçta; borçlanan daima zarar görmekte, iyeliğini kaybetme veya onursuz kalma tehlikeleriyle yüz yüze gelmektedir. (Fenton, 1972; 93) Diğer taraftan, borç veren kişinin, paradan yoksun kalma ve kazanç sağlayamama gibi nedenlerle uğradığı zararlarının karşılanması da, adaletin bir gereği sayılmaktadır. Melanchton'un tefecilik sorununa karşı tutumunun diğer yönleri, Musa yasasında önemli bir yer tutan borçların silindiği ve köleliğin son bulduğu sebt senesi ile yubil özgürlük yılı hakkındaki gözlemlerine dayanmaktadır. Museviler kutsal yubil gününde, borçları bağışlamak, köleleri azat etmek ve toprakları da yeniden eşit olarak bölüşmek zorundaydılar. (Fenton, 1972; 95)

Nitekim Tevrat'ta *'yubil yılında sizden her biri kendi mülküne geri dönecek, borçlar silinecek, köleler özgür kılınacaktır'* denilmektedir. Tıpkı Luther gibi Melanchton da, Eski Ahit'in bu idare tarzının on altıncı asır hristiyanları için uygun olmadığı iddialarını sürekli olarak yinelemekteydi. Yubil geleneğinin, tıpkı sünnet ve kurban da olduğu gibi özel olarak Musevi halkına verilmiş emirler olduğu konusunda Luther'le görüş birliğine varmıştır. *'Yer devamlı şekilde satılmayacaktır, yer benimdir; siz benim yanımda garip ve misafirsiniz'* sözüne dayanan, Museviler arasındaki bu yubil geleneği; insanlığın varlık nedenini açıklamakta, insanlık örneğini sunmaktadır. (Fenton, 1972; 94) Borçların silinmesini ve iyeliklerin eski sahiplerine iade edilmesini şart koşan bu geleneğin istenmesi dahi, isyana teşvik suçunun işlenmesi olarak algılanmaktadır. (Bentham, 1974; 25) Bu nedenle Melanchton, hükümetlerin akla uygun yasalara bağlı kalınması ve kanunu uygulamakla görevli sulh yargıçlarının kararlarına uyulması gerektiğinde ısrar etmiştir.

Melanchton, din adamlarının siyasal ve ekonomik sorunlarla ilgili vaaz vermesini, ilahiyatçının tıp sahasında tavsiyelerde bulunması kadar hatalı olduğunu vurgulayarak, karşı çıkmıştır. Melanchton 1524 yılında Strauss'la giriştiği mücadelesinde, Yubil yılı için yaptığı uyarının bir benzerini de, Yeni Ahit hakkında yapmıştır. Melanchton, siyasal konularda mutlaka İsa'nın hukukuna göre karar verilmesinin kaçınılmaz olmadığına ısrar etmiştir. *"Yeni Ahit, hristiyanları sivil yasa maddelerini serbestçe kullanmada ve uygulamada hür kalmıştır; Roma hukuku ve diğer hukuk yapıları, kamu barışını güvence altına aldığı sürece benimsenmelidir"*, demektedir. (Bentham, 1974; 22)

Daha sonraki yıllarda, Melanchton, Aristo hakkında araştırma yaptığı dönemlerde benzeri uyarıda bulunmaktadır. *"Yalnızca derinlemesine yapmayanlar ve bağınaz düşler peşinde koşan idraksizler, İncil'i, kentlerin yönetiminde esas alınan siyasi bir öğreti özelliğine dönüştürebilirler, demektedir. Tıpkı bir tıp bilimi gibi siyaset de; çok özel bir sanattır, her yönüyle akıl ile uyumlu olan kararları zorunlu kılmaktadır, İncil'den uzak kalan bir disiplini üzerinde kurulmaktadır. Bu nedenle, vaizlerin cüretkâr bir davranış içine girerek, siyasal konularla ilgili yargılarda da bulunması, yalnızca dine zarar verir. Oysa vaizlerin görevi, insanları, dindar kılarak, kaynağı ne olursa olsun sivil yasalarına itaat etmelerine"*

inandırmaktır. Gözü pek bir İncil vaizcisinin, siyasal sorunlara yönelmesini, ilahiyatçının tıp bilimiyle uğraşması gibi görmüştür.” (Bentham, 1974; 29)

Gerçekten de bu dönem boyunca vaizler, kendi dinsel işlevlerinin etkisini siyasal eğilimlerde görmeyi umar olmuşlar, dinsel görev alanlarının dışına çıkarak siyasal konularda kışkırtıcı ve yönlendirici bir etken haline gelmişler; önerdikleri yasalarla da arazilerin ve malikânelerin, vergilerin ve harçların dağıtılmasıyla doğrudan ilgilenmişler; suçluların cezalandırılmasından bağitlanan sözleşmelerin içerik ile sonuçlarına varıncaya kadar, pek çok toplumsal sorunları dinsel dogmalara göre bir çözüm getirme yoluna gitmişlerdir. (Fenton, 1972; 21) Bu bağlamda, Melanchton, Wyclif (1320-1384), Capito (1475-1541), Zwingli (1484-1531) kışkırtıcı ve fesat vaazlarıyla karışıklığa yol açan bütün diğer vaizleri, açıkça bir suçlama altına getirmiştir. Melanchton'un en etkili düşünceleri, Eski Ahit'in kutsal metinler olarak hristiyan kaynakları arasında yer almasının sonucunda, burada Tanrı'nın emrettiği Sebt günü ibrası ve Yubil günü borçların silinmesi uygulamasının, tefecilik sorunu içinde irdelenmesi olmuştur. (Fenton, 1972; 23) Roma'nın da her elli yılda bir bayram yaptırarak, Roma'ya gelerek günah çıkartan herkesin bütün günahlarını bağışlanması geleneğinin yerleştirildiği, 1550 yubil yılından bir yıl önce, yani 1549 yılında Melanchton; Musevilerin dinsel metinlerindeki borçtan ve kölelikten kurtarılması emrinin yorumlanmasına girişerek, protestanlığın resmi bakış açısını oluşturmaya yeltenmiştir.

Bu irdemelerinde, zaman zaman, Roma kilisesini suçlayacak şekilde sonuçlara ulaşmakta, Eski Ahit'deki metinler arasındaki çelişkilere dikkatleri çekerek, bunların yol açtığı köylüler isyanına (1524-25) olan etkisini incelemiştir. (Fenton, 1972; 24) Yubil gününde, borçların silinmesi, kölelerin aileleriyle birlikte özgür kılınması, tüm mülklerin hangi nedenle el değiştirmiş olduğuna bakılmaksızın ilk sahibine veya mirasçılara geri verilmesi emredilmektedir. Tanrı'nın yubil günüyle ilgili olarak, Melanchton, kilise örgütünün, nedamet getirerek günahından tövbe etmek ve affa uğramak emeliyle günah çıkartma hüccesine giren ve kefareti ödeyerek günahlarından affedildiğinin bildirilmesi ile kira üzerinden alınan vergilerden kurtulmasıyla ilgili istemlerde bulunması arasında doğrudan bir bağlantının kurulamayacağını açıklamıştır. (Bentham, 1974; 29)

Bu konuyla ilgili olarak, Melanchton, Museviler ve Yunanlılar arasında, toplumsal bir fonksiyonu yerine getiren afa ilgili bir yasamanın kesinlikle benimsenmiş olduğuna dikkatleri çekmiştir. Oysa Musevilerde, kâhinin veya nebinin kendisinin dahi, kişinin günahını affetme yetkisi asla bulunmamaktadır. Yubil günü, kilisenin dayandığı öğretileri içinde yeniden yorumlanmış, sürekli ve daimi yubil affının gerçekleşmesi anlamını içermiştir. (Fenton, 1972; 23) Eski Ahit'deki kurtuluşun kesin anlamı, Tanrı'nın yasasına itaat ederek hoşnutluğunu kazanması sonucunda kişiye doğrudan doğruya teklif ettiği bir emeldir; böylece kişiyi günahkârlığından dolayı sonu gelmez bir affa uğramaktadır, yasaya göre yargılamasında kurtuluşa erdirmektedir; kınanmaktan, ölüme uğratmaktan ve bütün dert ile eziyetlerden kurtarmaktadır. Buna karar veren ve yerine getiren, yalnızca Tanrı'dır.

Melanchton, zenginin geçimini sağlaması için fakire verdiği borçtan alınan her fazla miktarı tefecilik olarak kınarken; fakirin, zengin iş adamına verdiği borç sayesinde, sermaye miktarını arttırma olanağına ve daha yüksek kazançlara ulaşma fırsatına kavuşulması karşılığında, kârdan aldığı payın meşru olduğunu açıkça savunmuştur. (Fenton, 1972; 26) Melanchton, hiç bıkıp usanmaksızın, yeniden satışı vaat eden kira gelirlerinin satın alınmasını düzenleyen sözleşmeleri açıkça savunmuştur. (Bentham, 1974; 28) Bu konuyla ilgili olarak görüşleri; Eski Ahit'e karşı beslediği uygunsuz eleştirileriyle birlikte, Yeni Ahdin medeni hukuk için bir norm oluşturması gerektiği içeriğini taşımaktadır.

Reform hareketinin düzen karşıtı mezhepleri, Musevi dinsel metinlerinin siyasal ve sosyal eşitlikle ilgili hükümlerinden büyük ölçüde esinlenmiş görüşlerine dinsel kaynak bulmuşlardı. Melanchton, Luther'den daha kesin ve daha açık bir şekilde radikallerin, faiz alınmasının evrensel hristiyan kardeşlik anlayışıyla uyumadığını bildiren iddiasını şüpheyle karşılamasıyla, yakından ilgilenmiştir. (Kooman, 1955; 59) Melanchton, hiç kuşku duymaz bir şekilde, köylülerin aşırıya kaçarak 1525 yılında yeltendikleri isyankârlıklarını, faiz sorunuyla bağlantılı olarak yorumlamasının hatalı olduğu sonucuna varmıştır.

Yine de, Strauss'un 1524 yılındaki sebt ibrası ve yubil borç silinmesiyle ilgili etkili yorumlarının, yükselen isyanlardan doğrudan sorumlu kılındığı bir gerçektir. Melanchton, kilise örgütünün hiyerarşik atama sırası içinde görev almış bir vaizin, çalkantılı ve kargaşalı kitle isyanlarına dinsel yönden destek çıkması, bu hareketlerin lideri haline getirilmesi gibi aşırı heyecan yaratan hatalı kanallara sürüklenmektense, sivil hükümetin yanında yer alarak asayişin sağlanması ve katkı bulunmasına yönlendirmiştir. Ayrıcalıksız zümrelerin hak arayışlarına, Luther'den çok daha az düzeyde sempati duymuş; isyankârlıklara dinsel metinlerin bahane gösterilmesi eğilimine ise, tamamıyla karşı çıkmıştır. (Kooman, 1955; 54) Bundan dolayı Melanchton, kesinlikle, tefecilik sözleşmelerine karşı duyulan öfke galeyanını haklı bulan bir eğilim içinde kendini bulmadığı gibi, Musa'nın yasalarının ütöpik şekilde yeniden oluşturulması gayretine de yeltenmemiştir. (Bentham, 1974; 28)

Bu gibi isyana dayanak oluşturan düşünsel yönelimlere asla itibar etmeksizin, tam tersine bir eğilim içine girerek; orta çağın ilahiyatçıların ve hukuk bilimi uzmanlarının ekonomik görüşlerini benimsemiş, hatta bununla da kalmamış daha da ileri boyutlara taşımıştır. Örneğin, Chancellon Gerson'un, her hangi bir bölgede uygulanarak adet hükmü kazanan sözleşmelerin öyle üstünkörü yerilmemesi gerektiğini bildiren risalesini daha da ayrıntılı kılmıştır. Tıpkı Paul de Castro (1441) gibi, dinsel içeriği pek ağır koşmayan İtalyan yurttaşlık hukuku taraftarı olmuştur; ödemede her hangi bir gecikme olmadan dahi faizin talep edilmesini haklı bulmuş, sözleşmeyle belirlenen ödeme günüyle borç tutarının pazarlık yoluyla belirlenebileceğini, savunmuştur.

Melanchton'un emanet edilen anaparanın kullanıldığı süre içinde sürekli faiz gelirini sağlayan sözleşmelerle (annuity) ilgili yorumları, Luther'e göre çok daha ileri boyuttadır. (Kooman, 1955; 53) Bağtlanan borç sözleşmesi, sürekli bir gelir sunan belirli bir mülkün işletilmesine dayandığı gibi, borç alan kişinin

mülkiyetinin tamamının kullanılmasından da kaynaklanabilir. Bu türden borçlanma sözleşmelerini sakıncalı görmemiş olan Melanchton, tefeciliğe karşı daha tutucu ve katı olan Luther'le yollarını ayırmış, Pius tarafından kanuna karşı gelen kimse olarak itham edilmiştir. (Kooman, 1955; 54) Yine de Melanchton, kendi görüşlerine dayanak bulabilmek ümidiyle IV. Innocent ve Baldus'un görüşlerini ayrıntılı şekilde irdelemeye (1568) koyulmuş; sonunda da, bu türden satışların gerçek satış işlemi olarak görülmesinin yanlış olmadığı kanaatine varmıştır.

Luther'in tersine, Melanchton, V.Martin ile III. Calixtus'un başkanlığındaki yönetim tarzına övgüler yağdırmıştır. Dikkate değer birkaç vesileyle, Melanchton, sınırlı da olsa belirli bir oranda faize izin veren sivil yasaları açıkça savunmaktan geri kalmamıştır. (Kooman, 1955; 61) Rosenburg Kurultayında (1541) su yüzüne çıkan tersanelerde, V.Charles'in yasalarına açıkça destek vermiştir. Bundan on iki yıl kadar sonra, Danimarka'da faiz konusuyla ilgili girilen büyük karışıklık ve kavgalarda; ülkenin kralı III. Christian'ın uygun bulması koşuluyla, faiz oranlarının belirlenmesiyle ilgili sivil yasanın önemli bir görüş olarak kabul edilmesi gerektiğini savunmuştur. Tefecilik sorununun açıklığa çıkartılmasında ahlak ile hukuk arasında kesin bir ayırmda bulunmuştur.

Zacharis Ursinus'un yaptığı araştırmalara yanıt verirken, zenginin fakire geçimini sağlaması için verdiği borçtan alınan faizin her türüne tefeciliktir diyerek kınamasına bütün kararlılığıyla devam etmiş olmasına karşın, küçük birikimini zengine borç vermesinin sonucunda, işin genişletilmesinde kullanılan ve kâra neden olan özellikteki kazanç payına izin vermiştir. İş dünyasında ortaya çıkan bu çok önemli gelişmeleri de dikkate alarak gittiği düşünce yolu sayesinde, geniş fikirli olmanın işaretlerini veren Melanchton'un tefeciliğe karşı tutumu, özellikle 1554-1555 yıllarında yaptığı çalışmalar içinde belirginlik kazanmıştır.

5. İşletme Sermayesi Ve Kazanç Kaynağı Olarak Borçlanma

Borç işlemini, diğergamlık ve özverinin zorunlu olduğu arkadaşlık dünyası ile kişisel menfaat duygusu içinde karşılıklı yarar sağlama maksadının güdüldüğü, iş ve ticaret dünyası arasındaki farklılıkları dikkate alarak irdeleyen Melanchton; borçlanmadaki zarara, sadece borç alan kimsenin ödeyememe sıkıntısına uğraması olarak bakılmamasını, verdiği borçla sağladığı kazançtan bir pay alamayan alacaklılara da apaçık bir şekilde zarara uğradığı sonucuna varmıştır. (Roover, 1974; 51) Tefecilik sorunun çözüme kavuşturulması için verdiği tüm yanıtları, kendisinden önce çok az belirginlik taşıyan, officiosa ve damnosa şeklindeki iki tip borçlanma üzerinde odaklaşmıştır. Melanchton birinci tip borçlanmayı, bir adam varını yoğunu dağıtmada cömert davranan komşusundan belirli miktar parayı borç alması olarak tanımlar. Varlık sahibi kimsenin muhtaç birine borç yüklemeksizin verdiği bu para (officiosa) karşılıksızdır ve her hangi bir çıkar beklentisi taşımamaktadır. (Roover, 1974; 53) Bu tarzdaki bir borçlanma, İsa'nın sözünü ettiği borçlanmadır. Nedamet içinde ve bir bedel ödemeksizin, *'komşuna elini açacaksın ve onu asla sıkıştırmayacaksın'* emrinin bir gereği olarak yapılan bu

borçlanma, İsa'nın öğretileriyle olduğu kadar, Musa'nın yasalarıyla da tam bir uyum içindedir.

Melanchton,1530'lu yıllara doğru araştırmasını ve düşüncesini daha da derinleştirmiş, officiosae ile damnosae borçlanma arasındaki farklılığı gözler önüne sermiştir. Yardımseverlik niyetiyle ve nezaket yaklaşımı içinde verilen borç (officiosae), ile fesat ve gasp emelleri içinde borç yükünü sürekli arttıran yıkıcı borç (damnosa) arasındaki bu ayrım; sınırlı bir tarzda ve Tesniye tartışmaları odağında yürütülmüştür. (Roover, 1974; 54) Her iki borçlanma türünün niyet ve sonuçları itibarıyla kıyaslanmasıyla, girilen tartışmalarda etkili yanıtlar verilmiş, damnosae borçlanmanın yol açtığı zarar ve yıkımlar çok başarılı bir şekilde betimlenmiştir.

Borçlanma türünün belirlenmesinde, Melanchton, damnosa borçlanmasını iki önemli yönüyle tanılamıştır: (1) borç, peşin baskısı altında gerçekleşmiştir, (2) geri ödeme süresi önceden belirlenmiş değildir. (Roover, 1974; 55) Diğer bir deyişle Melanchton, faiz tartışmasına, borçlanma işlemindeki zorunluluk ve gönüllülük özelliğine dikkatleri çekmekte; borçlanmayla bir kazancın ortaya çıkmadığı ve yetindiği ödeme yükümlülüğüyle kayıplara maruz bıraktığını, ödeme tarihinin belirsizliği dolayısıyla da alacaklının geçen süre içinde uğradığı zararının karşılanması talebini haklı kıldığını belirtmiştir. Ancak bu şekilde zararın karşılanması istemiyle borçlanılan miktarın arttırılması gerekçesinde bile, faiz olarak nitelendirdiği bu miktarın yüzde beşi kesinlikle geçmemesi gerektiğini vurgulamıştır. (Roover, 1974; 56) Zararın karşılanmasını açıklamak için, alacaklının kendi istek ve iradesiyle, tüccarın işine parasını yatırarak, ortaklık şeklinde kazancından pay almasının gerekliliği üzerinde durmuştur.

Kesin ifadelerle irdelenecek olunursa Melanchton'un çözümlemesi, eşitlik istemleri kuralı altında, alacaklı zararını arttırmaksızın borçlanma süresinin arttırılmayacağı düşüncesi üzerine kuruludur. Faiz yükünü taşıyan borç işlemlerine, kiliselerin veznedarları ve pek çok diğer onurlu insan katılmaktadır. Prensler, kazanç payı getiren bu gibi düzenlemeleri sürekli sunmakta; dul ile yetimlerin olduğu kadar parasını işletecek işi kuramayan herkesin birikimlerini işe yatırmalarını tavsiye etmektedir. (Roover, 1974; 57) Bu arada Melanchton, ticari sözleşmeleri anlayabilme gücü bulunmayan kimseleri dikkatli davranmaya çağırmakta, her bir düzenlemeyi kendi yararlılığı açısından sorgulanması gerektiğini belirtmektedir. (Watson, 1954; 94) Kazanç sağlayan işe aktarılış biçimiyle zararın karşılanması açıklamasıyla, kilise hukukçularının faizin serbest bırakılması konusundaki eğilimlerine ilave kanıtlar sunmuştur. Daha çok fazla konuşmadan, farklı sahalarda ve çeşitli sonuçlarıyla gerçekleşen insan ilişkilerindeki iki yönlü eğilimin arttığına dikkatleri çekmesiyle Melanchton; arkadaşlık dünyasının gerektirdiği gönüllü hizmetler ile karşılıklı menfaatlerin sağlandığı iş ve ticaret dünyasının dayandığı ekonomik hesap mantığı arasında kesin bir ayırmda bulunmuştur. (Roover, 1974; 61)

Diğer tüm protestan liderleri gibi Huldrych ZWINGLİ (1484-1531) de, kutsal metinlerin üstünlüğü ve bağlayıcılığı ilkesinde, bu ifadeleri ibadete ve öğretiye hakim kılma konusunda çok daha tutucu bir yol izlemiştir. Zwingli, tıpkı Luther ve Melanchton gibi, kutsal metinlerin yorumundan katı bir şekilde

tefeciliğin yasaklanmasından, nefret eder gözükmetedir. *‘Düşmanlarınızı sevin, sizden nefret edenlere iyilik edin. Eğer kendilerinden almayı ümit ettiğiniz kimselere ödünç verirsiniz, mükâfatınız ne olur? Hiç ümitsiz olarak ödünç verin’* ifadesi dikkate alındığında, kazanç maksadıyla borç veren bir kimsenin dahi dinden çıkmış olduğu veya hristiyanlık ismini yadsıdığı sonucuna varmıştır. (Watson, 1954; 96)

İsviçre’li anabaptist mezhebindekiler, yukarıdaki bu ifadenin, faizciliğe ve tefeciliğe karşı verilmiş bir emir olduğu kanaatindedirler. İsviçreli reformcular, anabaptistlerin hayali toplum ideali öğretilerine karşı şiddetli bir eleştiri ve sorgulama eğilimine girmişlerdir. (Lecky, 1947; 341) Tartışmaların en yoğun geçtiği 1523-1525 yılları arasında, neredeyse özdeş konu durumuna getirilen ondalık vergi ve tefecilikle ilgili radikal önerilere karşı, Zwingli, hiç bıkp usanmaksızın sürekli olarak itiraz etmiştir. Zwingli’ye göre, içinde yaşanılan bu dünya, kesinlikle ilahi adalet ilkesine göre idare edilemez. (Watson, 1954; 95)

Her şeyden önce, insan toplumunun içinde özel mülkiyet oluşturmuş, mülkü ya da payı ellerinde tutarak kira ya da faiz geliri elde eden kimseler hırsız duruma düşürülmüştür. (Dempsey, 1948; 52) Hiç bir sivil otorite, borç verdiği için bir kimseyle mücadeleye girişmekte ve onu takibe almamaktadır. Diğer taraftan, Yeni Ahit’te yer alan *‘vergi hakkı olana vergiyi, gümrük hakkı olana gümrüğü, korku hakkı olana korkuyu, hürmet hakkı olana hürmeti, cümleye haklarını eda edin; komşunu kendin gibi seveceksin, sevgi komşuya kötülük etmez, sevgi şeriatın tamamlanmasıdır’* (Kutsal Kitap, 1996; 39) ifadesindeki *‘herkese karşı görevlerinizi yerine getirin’* anlamındaki emirden çıkarılan sonuca göre ondalık vergi kadar faiz ödemesi de borçlunun bir yükümlülüğü haline getirilmektedir. (Dempsey, 1948; 55)

Yine Zwingli, diğer reformistlerle aynı düşünceyi paylaşarak, Musevi olsun ya da olmasın tefeciliği bir geçim yolu haline getirmiş kişilerin bencilliklerinden ve sömürülerinden nefret etmekte, her fırsatta çatarak karşı çıkmaktadır. Zwingli, özel mülkiyete yöneltilen saldırılarda, dinsel dogmalardan kopmuş sivil hükümetin yasama ile yargılama yetkisine karşı düşmanlık hissi besleyenlere, kazanç gayesiyle kurulan ve gelişen girişimcilerin dünyevi etkinliklerinin hor görülmesine karşı, hiç bir sempati duymamış ve kesinlikle de bu gibi eğilimlere destek çıkmamıştır. (Dempsey, 1948; 59) Yeni Ahd’in bu dünyada uygulanılır kılınması için, mutlaka, hemen her fırsatta bir kimsenin malını dağıtması ve alacaklarının silinmesi gerekmez, demektedir.

Anaparadan sürekli faiz geliri elde edilmesini, borçlanma da faizi gizlemek maksadıyla sözleşmelerin bağıtlanması gibi konularda; Zwingli, Luther’e yakın olmaktan çok, Melanchton gibi düşünmektedir. Ancak, Luther, Melanchton ve Zwingli’den hiç birisi kesinlikle, kardeşlik ahlakından ödünç vermiş değillerdi. (Watson, 1954; 62) Her üçü de, insanlar arasındaki kardeşlik bağının özünü yeniden tanımlayabilmek gayreti içindeydiler. Buna rağmen, kardeşlik ahlakının özünü ifade eden, *‘kâmil olmak istersen, git nen varsa sat ve hepsini fakirlere dağıt’* sözünün, sivil toplumun temeli haline gelemeceği gerçeğinin farkındaydı. Çünkü İsa’yı nebi olarak tanıyanlardan hiç biri ölüm anında papazın telkinleriyle

kiliseye yaptığı bağışların dışında, sağlığında bu emrin gereğini yerine getirmiş değildi. (Lecky, 1947; 344)

Luther gibi insanlardan bir kaçı, kişilerin ahlakının bozulmuş olduğu ve asla yola gelmez bir tabiata sahip bulunduğu, bu dünyanın da cin ile şeytanların kötülük saldırıları altında başlatılan bir tiyatro sahnesini andırdığı, cin ile şeytanların insanların içlerine girip dimağlarına hakim olarak kendilerine benzettiği, inancına sahipti. (Lecky, 1947; 347) Böyle bir inançla Luther, hristiyan ahlakı ile siyasal örgütlenmenin karakteri arasında, mümkün olan en keskin bir ayrılığın ve aykırılığın var olduğu düşüncesindeydi. Böyle bir dünya içinde, Eski ve Yeni Ahitteki nebiye özgü davranış örnekleri ve izlenen takva yolu, hristiyanlığın örf adet hukuğunun temeli ve doğası olacağı yerde, asla uygulanamayan hayali birer ahlak kalıpları haline dönüşmekteydi. (Lecky, 1947; 348)

Yasaya bağlılık ve yasanın ahlaki yorumu kapsamında davranışların dıştan baskı ve denetimi altına alınmasından vazgeçilmesi pahasına, hristiyanlıkla ısrar edilen ruhi coşku ve vicdani kanaat vurgusu; kötülüğe karşı pekiştirilen zırhı kırıp parçalamış, vicdani sorumluluğu dünyada ortaya çıkaran etkinlikler içinde hakim kılmak istemiştir. (Watson, 1954; 71) İnsanların tamamının lütfun erdemi karşısındaki değersizliğinde ve bütünüyle Tanrı'nın merhametiyle yaşadığında ısrar ederken; toplumsal hayata hakim olan bencillik ve çıkarıcılık tutkularını olduğu kadar Yeni Ahitte açıklanmış bulunan kardeşlik ahlakının yüklediği sorumluluk duygusundan sıyrıldığı bu gerçek ilişkiler dünyasına daha kolay haklılık kazandırmıştır.

Eski Ahit'deki '*faizle kardeşine ödünç vermeyeceksin, yabancıya faizle borç verebilirsin, yabancıyı sıkıştırabilirsin*' şeklindeki ifadeleri, ne Luther ve ne de Melanchton düşüncelerinin özünü oluşturmuştur. Luther, Eski Ahit'deki bu gibi sözlerin Tanrı'nın, önce uluslara (gentiles) sonra da Musevilere karşı duyduğu öfkesinden dolayı söylemiş olduğunu belirttikten sonra; Tanrı'nın daima eşitlik, adalet ve evrensel sevgiden yana olduğunu vurgulamıştır. (Watson, 1954; 76) Luther'in çok yoğun anti semitist duyguları, toplumsal ve siyasal hayatta eşitliğe karşı olan yargıları; Eski Ahit'deki bu ve benzeri şekilde ayrımcı ifadelerin görünümünü zenginleştirmesine yol açmıştır.

Melanchton'un olgun ifadeleri dahi, saf hristiyan karakterini betimlemek yerine son derece kişisel konuları içermektedir. Kapitalist ruhun yükselişi açısından konuya bakıldığında, mesleki etkinlik içinde yakarma gereksinimi her türlü yönelişe karşı üstünlük elde etmiştir. Tesniye'deki emrin sonraki tarihsel gelişmeleri içindeki yorumu, Luther ile Melanchton'da olmasa dahi, J. Calvin'de temel bir ilham kaynağı haline gelmiştir. (Watson, 1954; 80) Başlangıçta, Kitab-ı Mukaddes'de aktarılan kutsal yaşam örneğine uygun olarak insanın ve toplumsal yaşamın yeniden oluşabileceğine inanan Martin Bucer (1491-1551); böyle bir dönüşümün, ancak, dünyanın tüm nimetlerinden uzak kalınmasıyla, yaşamın her anının dindarlık ve disiplin içinde denetim altına alınmasıyla gerçekleşeceğine inanıyordu. Yolun sonunda, yeni ahlağın gerçek yazarı üzerinde odaklanması, uygun olacaktır. Martin Bucer hakkında söylenebilecek ilk söz, belki de kendisinin

Strausburg'lu bir reformcu olduğu yönündedir. (Wright, 1988; 78) Bucer, reform hareketi içinde giderek çok daha fazla, orta çağın kardeşlik ve tefecilik idealiyle ilgili yorumlarıyla kesin bir şekilde bağını kopartarak, dinin zamanın ekonomik koşullarına uyum sağlaması gerektiği eğilimini gönülden destekleyen, ilk reformcu nesle aittir.

Gerçekten de, daha bir öğrenciyken bile düşüncesiyle, yeni protestanlığın faizle ilgili görüşlerinin mimarı olarak tanımlamaya hak kazandığı halde, J.Calvin'e göre çok az dikkatleri çekmiştir. Uygun kaynakların yeniden irdelenmesiyle zamana uygun bir görüş oluşturmaya karşın, aşırı bir bakış açısını gerçekleştirerek dikkatleri çekmede başarısızlığa uğramıştır. (Wright, 1988; 75) J.Calvin'in vardığı önemli sonuçlardan pek çoğunu andıran açıklamalara, Bucer'in çalışmalarında daha önceden rastlanılmaktadır. Kutsal Kitabın irdelenmesini kendisine meslek edinmiş bir kimse, tefecilik ile kardeşlikle ilgili düşüncelerinde yeni bir ilişkiler tarihini başlatan J.Calvin'in isminin anılmasından çok daha fazla; Eski Ahit bunalımına tanıklık etmiş son yorumcu olarak Bucer'in çalışmalarının dikkate alınmasının gerekliliğine hak verecektir.

Bucer'in çalışmalarını önemli kılan ve bu kanaate dayanak oluşturan üç neden bulunmaktadır. İlk olarak Martin Bucer, orta çağ geleneğindeki uyumsuzlukları kesin bir şekilde dile getirilmesi konusuyla ilgili olarak, hem saldıran ve hem de savunan tarafların görüşlerinin tamamını çok iyi bir şekilde sunmakla, öne sürülen düşünceleri sınıflandırmıştır. Bucer'in yeni sonuçlarını önemli kılan nedenler, yeni bir düşünce eğiliminin başladığını göstermektedir. İkinci olarak, daha yeni sayılan bazı tezlerinin, eski orta çağ öğretilerinin yıkılmasının bir ön koşulu haline gelmesiyle, Bucer 1550-1551 yılına gelinceye kadar hiçbir eylemde bulunmamış, beş yıl sonra yazdığı mektuplardan da umduğu tesiri görememiştir. (Wright, 1988; 42) Eski Ahit araştırmacısı için çok daha ilginç olanı üçüncüsüdür. Bucer, çift maksatlı emirlerin yorumlanmasıyla karşı karşıya geldiğinde, gerilimi arttırmaktan veya dikkate değer yanıtı vermekten sakınmış bir kimsedir. Bucer'in uzlaşmacı ve gerginlikten uzak kalma tutumu ile Calvin'in kişisel eğilimi ne kadar farklıdır. (Wright, 1988; 42) Bucer, J.Calvin'in Eski Ahit'le ilgili sorunlara yanıt veriş tarzı, Aristo'nun para kuramının orta çağın skolâstiklerin bakış açısına göre yorumlanmış içeriğinin yadsımada geri püskürtülmesinden başka bir maksat taşımamakta; sonuç olarak da, bütün insanların mutlu ve kardeşçe yaşayacakları döneme özgü tefecilik anlayışını değiştirerek zihinsel hâkimiyetine son vermektedir.

Sebt ile Yubil yıllarının zorunlu kıldığı özveriler içinde borçların silinmesi uygulaması, reformistlerin düşüncelerinin daima odağını oluşturmuştur. Bucer'in esas vurgusunun kaynağı, yine Luther'in fikirleriymiş gibi görünmektedir. Bucer'in bildirilerinde sıkça yer alan vicdanın hâkimiyeti, meşru kurumların davranış düzenleme hakkı ve nihai ölçütü belirleme gücü vs gibi görüşlerde Luther'in düşünsel etkisi bulunmaktadır. (Wright, 1988; 44) Bucer de, Luther'lerin Musa yasalarının ve orta çağın yaşama gücünün reddedilmesi eğilimi özgüvenin zenginleştirilmesi yoluyla açıkça belirtmiştir. Eski ve Yeni Ahit'in tefecilik yasağı ile sebt ve yubil yıllarında borçların silinmesi ve el değiştirmiş iyeliklerin de ilk

sahibine geri dönüşüyle ilgili emirlerinin niyet ve yetkisinin ağır ağır sona ermekte olduğundan, artık uygulanamaz bir hale geldiğinden kuşku duymamıştır. Bucer'ın görüşüne göre, sıradan insanlar, bilgisiz ve yanlış yorumcuların etkisiyle Yeni Ahdi hatalı bir şekilde algılamakta ve yanlış anlamaktadır. Ne yaptığını bilmez haldeki anabaptistler, papanın emrine amade olan kilise hukukçularının uydurdukları tahminlerin etkisinde kalarak yakışıksız eğilimlere kapılmaktaydı. (Wright, 1988; 47)

Tam bir dürüstlük ve samimiyet içinde Bucer, sadece borçların meşruiyetini sınavan altın kuralı belirleyebilmiştir. Lutherci tarzından sonra, *'senden dileyene ver, senden ödünç isteyen yüz çevirme'* ifadesiyle tefeciliğin yapılmaması vurgulanmamakta, paranın sermayeye katılması istenmektedir. Yeni Ahitteki bu metnin sermayeye katılım olarak yorumlanmasıyla, yalnızca, muhtaç komşularından faiz alınmaması vurgulanmamakta, sermayenin eski haline gelmesi ümidinin kaybolmaması da istenmektedir. (Wright, 1988; 49) Gerçekten de, Bucer, tek başına ele alındığında tefeciliğin her yerde yasaklanmasından yana olduğu halde, hiçbir yerde günahkârlığın tefecilikten kaynaklandığını açıkça belirtmemiştir. Eski Ahit, tefeciliği (neshek) kesin bir şekilde yasaklanmıştır.

Gerçekten de, İmparator Justinyen döneminden beri ikna edilen kurallara bağlı kalan hristiyanlar; kutsal kitaptaki ifadelerle bağlı kılınmışlardır. Bucer, *'Ya Rab, çadırında kim konacak, mukaddes dağında kim oturacak? Parasını faize vermez, suçsuz karşı rüşvet almaz'* (Kutsal Kitap, 1996; 261) ifadesini, Eski Ahit'de tefeciliğin bütün çeşitleriyle yasaklanmış olduğu, açıkça reddedildiği sonucuna varır. (Evans, 2002; 81) Ancak, alınan borçla kazanç sağlanmışsa, ulaşılan bu gelirin bir kısmının borç verene verilmesi borçlunun yakınmasına ya da düşkünlüğüne yol açmıyorsa, paranın işte kullanılmasını kolaylaştırmak için böyle bir borçlanmaya da karşı çıkılmaması gerektiğine inanmaktaydı. (Evans, 2002; 83) Dulların, yetimlerin, tutumlu ruhban sınıfının küçük birikimlerini tüccarların sermayelerine katarak yol açtıkları ticari kârlardan kendilerine bir pay çıkarmalarını yasaklayan hiçbir yasa, dinsel ifade ya da ahlaki bir ifade bulunmamaktadır.

Bucer, kendinden önce Luther'de veya kendinden sonra J.Calvin'de tefeciliğe kesinlikle müsamaha edilmediği halde; tek başına parasıyla iş kuramayan veya böyle bir yetenek ile güce sahip bulunmayan kimselerin birikimlerini iş adamlarının sermayesine katarak kârdan pay almalarına, kesinlikle karşı çıkılmadığını burada belirtmek gerekir. (Wright, 1988; 54) Tıpkı diğer bütün reformistler gibi, Bucer de, Musevi tefecilerin faizcilik yeteneklerine kesinlikle karşıydı. Alman prensi Philip Hess'e bağlılık sunulmasıyla ilgili, Bucer, 1539 yılında, Musevi tefecilere karşı en katı bir şekilde yönetim denetiminin uygulanmasını ve Musevilerin türlü sözleşmelerinde yüksek oranlarda faiz almalarının kesinlikle önlenmesini istemiştir. (Wright, 1988; 55) Paranın sermayeye dönüşerek yüksek kazançlara neden olmasıyla birlikte, orta çağlar için istisnai bir durum olan paradan para kazanma sürecinin yaygınlaşmasıyla; borçlanılan paradan faiz verilmesi gerektiği düşüncesi de haklılık kazanmıştır.

(Wright, 1988; 57) Tefecilik sorunuyla ilgili Bucer'in en kapsamlı düşüncelerine 'Tefecilik Üzerine' (1550) isimli broşüründe rastlanılmaktadır. Bu broşürde, faiz sorununa karşı belirli bir tutum takınarak kendi vicdanıyla barışmak isteyen bir grup dindar gençlerin sordukları sorulara karşı verdiği yanıtları derlemiştir. (Wright, 1988; 58) Tanrı'nın yasaları, hiçbir şekilde, Justinyen'in medeni hukuğuyla ihlal edilmiş ve bir kenara itilmiş değildir. Gerçekten de Bucer İngiltere'de yaşayan insanların, yasaların denetimi altında kalmak koşuluyla yüzde onluk faiz almayı adalete uygun bulduklarını, açıklamıştır.

Eski Ahit'deki tefecilik yasağı ve faize karşı yükselen itirazların tamamı, tüm borç artışlarını kapsayacak derecede geniş kapsamlı tutulamaz. Nasıl ki, borçlanılan paranın sermayeye dönüşerek yüksek kazançlara neden olan iş olgusu yadsınarak, sermaye içindeki payı nispetinde kazançtan alacaklıya fazladan ödeme yapılmasının haklılığını da görmezlikten gelinerek, alınan ödünçten daha fazla ödenmesinin bütün şekillerini haram kılan bağnaz ve çağ dışı yaklaşım, gelişmeyi engelleyici öğeleri içermekteyse; zengin olmayan bir kimsenin kişisel tüketimi için aldığı borçtan ödemek zorunda bırakıldığı yüksek oranlı faizi zorunlu kılmak, o ölçüde, haksızlığı ve haram iktisabı içermektedir. Özellikle de, ödenmeyen faizin anaparaya eklenerek daha yüksek bir miktardaki borca yol açan bileşik faiz uygulaması kesinlikle önlenmelidir. Evrensel kardeşliğin gerçekleşmesi için, Bucer, '*düşmanlarınızı sevin, onlara iyilik edin, hiç ümidiniz olmasa da ödünç verin*' anlamındaki ifadelerin önemini kabul ettiği gibi, Basil ve Demosthenes'in yazılarından çıkarılan her borçlanmadan alınan faiz ödemesinin faiz olmadığı sonucunu da vurgulamaktadır. (Wright, 1988; 62) Kısacası, Bucer, zamanın gelişen iş olanaklarını fark etmiş olmasıyla ve paranın sermaye dönüşerek yüksek kazançları doğurduğunu kabul etmesiyle, Luther'den J.Calvin'e geçişte bir köprü işlevi görmüştür. (Wright, 1988; 63)

6.Sonuç

Borçların silindiği ve köleliğin kaldırıldığı Tevrat'taki ellinci yıl kutlamaları, kardeşlik sevgisinin sembollerinden biri olmuştur. Bu serbest bırakmaların, Musevilerin yasalarıyla bağlantılı olduğunu, zorunlu olarak Musevilerin uymalarını sağladığını vurgulayan Alman reformistleri daha sonra, Sebte ve Yubil gibi toplumsal kurtuluş günlerini hristiyanların yadsımış olmalarını, utanç verici olduğunu savunmuşlardır. Anaparayı geri almadığı müddetçe işletilen aylık faiz ödemeleri (annuity), giderek tefecilik tartışmalarının odağını oluşturmuştur. Tefeciliğe karşı duydukları öfke ve galeyana rağmen, sulh yargıçlarının da alacaklılar lehine vardıkları yargılarına şiddet yoluyla karşılık vermemelerini tavsiye eden Alman reformistleri; bunun yerine, kararlarındaki günahkârlığı açıkça bildirmelerini, daha doğru bulmuşlardır. Hemen hemen bütün reformist lider, vaazlarında tefeciliğin bütün çeşitlerinin birer günahkârlık olduğunu belirterek, bu gibi sözleşmelere bütün şiddetiyle karşı çıkmışlarsa da; çok geçmeden, yatırımlara aktarılan paranın yüksek kazançlara yol açtığını fark etmiş, alacaklının birikimiyle sağlanan bu kâr içinden faiz olarak bir pay verilmesinin de

adaletin bir gereği olduğunu kabul etmişler; bu gibi bazı durumları dikkate alarak, faizin yasal olduğu düşüncesinin kapsamını bir hayli genişletmişlerdir.

KAYNAKLAR

Bentham J. (1074). *Defense of Usury*, Clarendon Press, New York.

Dempsey B.W.S.J. (1948). *Interest and usury*, D.Dobson, London.

Donald D.W.A. (1975). *Compound interest and annuities-certain*, Heinemann Press, London.

Evans C.R. (2002). *Mediaeval commentaries on the Sentences of Peter Lombard*, Leiden; Boston: Brill.

Fenton R. , (1972). *The Usury debate in the seventeenth century*, Arno Press.

Hawawini G.A. (1980). *The History of interest approximations*, Arno Press, New York.

Kooman W.J. (1955). *By Faith Alone: The Life of Martin Luther* G. Braziller, New York.

Lecky W.E.H. (1947). *History of the Rise and Influence of the Rationalism in Europe*, Fortress Press, Philadelphia.

Noth M. (1981). *The Deutoronomic History*, Sheffield Press, New York.

Oberman H.A. (1985). *Luther: Man Between God and the Devil*, Yale University Press, New Heaven.

Roover R. (1948). *Money, Banking and Credit in Mediaeval Bruges*, Cambridge.

Roover R. (1974). *Business banking, and economic thought in late medieval and early modern Europe*, University of Chicago Press, Chicago.

Ryn F.W. (1924). *Usury and Usury Laws*, Houghton Mifflin Company, Boston.

Watson P.S. (1954). *Let God be God. An Interpretation of the Theology of Martin Lutter*, worth Press, London.

Wright W.J. (1988). *Capitalism, the state, and the Lutheran Reformation: sixteenth-century*, Ohio University Press, Ohio.